

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

ANNIE BENTOIU. IDENTITARY RECONFIGURATIONS IN THE POST-TOTALITARIAN DIARISTIC LITERATURE

Ştefania Maria Custură

PhD, Sapientia University of Miercurea Ciuc

*Abstract: Annie Benteoiu's memoir writings, edited in two volumes, published by Humanitas Publishing House, in sequential editions (2007, 2009 and 2011) **The time that we were given. Memoirs. 1944-1947** respectively, 1947-1959, belong to the post-totalitarian literary discourse and tackles a paradigm of the re-living, with the means of the autobiography, of the most terrifying period of the post war history of the Romanian society, of the Stalinist communism.*

A literature of the memory, Annie Benteoiu's work brings back to life the experiences of the communist period, by reflecting a double trauma, the individual and the collective one, in which the author builds a persona identity profile, of the captive that elaborates, through the act of creation, his own resistance formulae.

In history's weaving the reconfigured at a macro scale the history of the individual's becoming can be perceived, who accepts his marginalization imprinted by a totalitarian regime, and elaborates his own escaping strategy through the diaristic discourse..

Annie Benteoiu's literature establishes a relationship of re-legitimization towards the totalitarianism which she fixates in an autobiographic key and acts with the force of an aesthetic option of evading from the big History into meta-history.

Key - words: totalitarianism, diaristic literature, identity, marginalization, a culture of resistance.

Nevoia autorilor de a recupera o literatură a autenticităţii, expulzată de ideologia totalitară la periferia spaţiului literar, se manifestă în contextul interesului amplificat pentru istoriile personale, pe fondul deconstrucţiilor contemporane. Annie Benteoiu (1927-2015), poetă, scriitoare¹ şi traducătoare, soţia compozitorului Pascal Benteoiu, este cunoscută prin cele două

¹*Strada Mare*, roman, Bucureşti, E. P. L., 1969, sub pseudonimul *Adriana Vlad*; *Timpul ce ni s-a dat*, vol. 1, editura Vitruviu, 2000; ed. a II-a Editura Humanitas 2007; *Timpul ce ni s-a dat*, vol. 2, editura Vitruviu, 2006. În limba franceză a publicat următoarele: *Poèmes III*, Lausanne, Les Editions de l'Aire, 1989; *Dix méditations sur une rose*, Lausanne, Les Editions de l'Aire, 1989; *Phrases pour la vie quotidienne*, Lausanne, Les Editions de l'Aire, 1990, versiune română de Irina Eliade; *Fraze pentru viaţa de zi cu zi*, Ed. Cartea Românească, 1998;

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

volum de memorii, *Timpul ce ni s-a dat*, retrăiri plasate sub semnul autenticității², cei ai instaurării regimului comunist în România, în cea mai neagră ipostază a sa, a stalinismului. La apariția celui de-al doilea volum, în 2011, la Editura Humanitas, criticul Alex Ștefănescu saluta performanța memorialistei de a oferi, poate pentru prima oară, în câmpul vast ale memorialisticii post-totalitare, o lucrare capabilă să redea, în toată autenticitatea sa dureroasă, distrugerea sistematică a societății românești interbelice și infirmizarea pentru multe decenii, a unei întregi umanități, nu numai a celor aruncați în închisorile comuniste, dar și a celor liberi, înțelegând termenul din urmă în relativitatea sa.

Timpul ce ni s-a dat este o literatură a memoriei, ce configurează identitatea dilematică a celei care se confesează, și care retrăiește experiențele perioadei comuniste în registru multiplicat al suferinței: individuale și colective. Ea stabilește, în egală măsură, un raport de re-legitimare față de totalitarismul pe care îl fixează în cheie autobiografică. Pelerinajul memorialistei în trecutul totalitar recuperează o identitate captivă în contextul întâlnirii cu Celălalt, cu alteritatea. Este vorba, pe de o parte, de o alteritate exterioară, individualizată prin imaginea războiului, prin poziția față de Germanii nazisti și de Aliați, urmată de experiența totalitarismului comunist, dar și una interioară, vizând dialogurile dintre eu-rile memorialistei. Literatura este investită, pe acest fundal politico-ideologic, cu rolul de opțiune estetică de evadare din istorie, ce asigură refugiul purificator prin text. Iată, în acest sens o confesiune, sub semnul căreia se derulează întregul proces al re-construcției identitare: „după intrarea noastră în război, încetasem total să mă mai interesez de politică și de istorie. Mi se părea că ne cufundăm într-un abis de neînțeles, iar soluția mea personală fusese *să evadez; scriam basme și poezii franțuzești*, (s.n.) cultivam un soi de optimism superficial și forțat, alternând cu perioade secrete de disperare.” (Bentoiu 2011. 9) Re-scrierea istoriei conferă obiectivare, purificare și detașare, chiar dacă recunoaște că „Experiența practică în acest secol pe atâtea milioane de oameni abia începe să fie studiată

Voyage en Moldavie, Vevey, Les Editions de l'Aire, 2001; *Une liberté désenchantée*. Carnets 1992-1993, Editions de l'Aire, 2008

² Volumul întâi narează evenimentele politice ale anilor 1944-1947; cel de-al doilea este dedicat intervalului 1947-1959.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

obiectiv din afară de către cei care au cunoscut-o pe pielea lor. Este atât de grea această ieșire din sine, încât lucrurile merg extrem de încet. Eu însămi am descoperit cu extremă mirare, scriind acest text, cât de importantă este, sau a fost pentru mine problema acestui regim: nu credeam ca el să ocupe atâta loc în mintea și psihicul meu.” (Bentoiu 2011. 302)

Discursul literar post-totalitar abordează o paradigmă a retrăirii din perspectiva individului-martor la devenirea Istoriei mari, a Istoriei oficiale, care se scrie implacabil, sub ochii săi și care ancorează umanitatea românească în comunism. Identitatea naratorului, captiv al regimului totalitar, se re-compune, așadar la dublă scară: la scară mare, a Istoriei exterioare și la nivelul istoriei subiective, individuale. Rememorarea se realizează din perspectiva *victimei* regimului totalitar obtuz, nivelator fără milă al individualităților creatoare, și jalonează traseul unui profil identitar personal, al ființei marginalizate, care își construiește propriile formule de rezistență, în condiții de teroare paralizantă. Plasându-și demersul sub semnul timpului istoric, autoarea ține să precizeze de la bun început că „istoria nu e nici logică, nici frumoasă și cu atât mai puțin morală.” (Bentoiu 2011. 8) Frescă, de o uluitoare vitalitate, a societății românești în primele decenii după război, confesiunea lui Annie Bentoiu se constituie într-un rechizitoriu al comunismului, obținut cu argumentele imbatabile ale traumelor și suferințelor umane, textul fiind o recompunere dintr-o sumă de frânturi, a unui sistem care pe plan intelectual a stimulat minciuna, iar în plan afectiv, ura și invidia. (Bentoiu 2011. 302) Nucleul celor două volume ale *Timpului ce ni s-a dat* îl reprezintă analiza noțiunilor de *sistem* și de *ideologie*, și de *doctrină*, realizate de pe partea opusă a baricadei. Scopul mărturisit este acela de a contura, prin literatura autoscopică, noțiunea de „culpabilitate ideologică.” (Bentoiu 2011. 305). Orice mărturisire realizată din interiorul fenomenului terorii comuniste, are rol de avertisment, în legătura cu pericolul aderării la orice formațiune politică, ce practică violența și impune supunerea totală a membrilor.

Itinerariul memorialistic își ia ca reper anul 1944, bombardamentele din 4 aprilie, la vârsta de 17 ani ai autoarei. Deși este război, românii își trăiesc ultimele zile de libertate. Destinul individual se suprapune permanent peste cel colectiv, memorialista re-vizitează trecutul

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

individual și subiectiv, doar în măsura în care ceea ce i s-a întâmplat în trecut se circumscrie evenimentelor tragice ale istoriei, percepute la scară macro. Din această perspectivă transpare sentimentul de neliniște al unei familii aristocratice, în care tatăl este medic român, iar mama elvețiană din cantonul francofon Vaud, dar și al unei colectivități, în momentul în care se rostește la radio comunicatul de la 23 august 1944. Deși plasat într-un îndepărtat trecut față de momentul narării, autoarea re trăiește cu precizie sentimentul de atunci: ” Era o noapte senină de vară, aparent ca toate celelalte. Ceea ce mă stăpânea era un fel de angoasă tulbure, fără formă. Principala imagine care-mi venea în minte era cea a unui zăgaz ce se rupe. Suportată cu iritare și ostilitate, prezența nemților de fapt ne apăruse.” (Bentoiu 2011. 7) Teroarea roșie, ce se conturează este prezentă, pentru început prin termenul *bolșevic*, încărcat în conștiința majorității cu conotații sângeroase. Înainte să fie percepută ca atare, alteritatea se re-construiește în ipostaza unei mitologii a Celuilalt, recuperate din literatură: *Rusoaica* lui Gib Mihăescu construiseră o „mitologie bizară , atractiv-repulsivă, a femeii ruse”. aceeași senzație o conferă și *Zvetlana* lui Octav Desila. Romanul lui Blaise Cendrars, *Moravigne*, plasat în Uniunea Sovietică a anilor '20 provoacă convulsii, prin beția și haosul evocate, în timp ce o carte a lui Borin Suvarin despre viața lui Stalin, îl prezintă pe acesta ca asasin. Alteritatea regimului totalitar se de-construiește/ re-construiește la nivelul imaginarului, apoi la cel al vocabularului (*colhoz*, încărcat cu conotațiile terorii). Situațiile de criză sunt cele care determină stereotipurile persecuției, confesiunea autoarei recompune o frescă a societății comuniste, într-o paradigmă a negativității, pusă în slujba deconspirării ororilor regimului. Dorința mărturisită este aceea a unei confesiuni purificatoare, eliberatoare de angoasele trecutului, pe fundalul unei analize complexe a relației dintre istorie și memorie.

Alteritatea interioară a autoarei declanșează glisarea pe axa temporală, privirea din perspectiva prezentului asupra trecutului, re-construit prin memorie, antrenează și cititorul în acest periplu al obsesiilor identitare. Dialogul cu acesta este permanent, căutarea de sine, presupunând solidaritatea celui căruia îi sunt, în fond, adresate paginile ce se nasc din rememorarea în cheie autoscopică: ”Astăzi, recitind cele scrise mai sus, sunt frapată de amestecul de naivitate și

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

intuiție corectă din gândurile mele de atunci (...) Un om atacat din două părți în același timp nu poate fi criticat dacă se aliază temporar cu unul din atacanți împotriva celuilalt, cu scopul final de a scăpa de amândoi.” (Bentoiu 2011. 9) Literatura lui Annie Bentoiu propune cititorului un itinerariu comun, un traseu spiritual al coborârii în Infernul comunismului, pe parcursul căruia autoarea își asumă rolul de călăuză. Bolgia totalitarismului, traversată din 1947 până în 1959, propune la capătul drumului, un amplu tablou conclusiv asupra istoriei recente a Europei și a societății românești, plasate sub semnul *experimentului*. Este vorba, pe de-o parte de o abstracțiune socială, iar, pe de alta, de a testa rezistența unei umanități, pusă în situații dezumanizante, depersonalizante, lezante în grad superior al demnității și pe care, prin voință individuală, nu avea cum să se modifice. De suferit au avut cu toții: și cei care s-au implicat activ, dar și aceia care i-au resimțit doar efectele. Re-compunerea și înțelegerea fenomenului din interior, de către o victimă a acestuia, conferă scrierii memorialistice dimensiunea tragismului.³ Cititorul cu experiența totalitarismului va face o lectură orientată spre etic (lectura va suprapune grila personală experienței narate), însă pentru cititorul familiarizat cu fenomenul doar pe cale livrescă, memorialistica autoarei va avea doar certă valoare estetică. Ambiția veridicității, în cazul genului biograficului, a scriiturii personale, funcționează în limitele a două convenții: *pactul autobiografic* și *pactul cu Istoria*. (Simion 2002. 15). Cu alte cuvinte, povestirea se naște între timpul înțeles, în general, și cel personal, ceea ce în termenii lui Paul Ricoeur se rezumă prin „le gardien du temps”. (Ricoeur 1985. 435) Raporturile cu puterea politică vor fi analizate constant prin manifestările și reculul lor în plan personal. Destinul personal nu poate fi separat de cel al colectivității din care individul face parte. Liantul între cele două, în era colonizării staliniste, este *suferința* în intensitate variabilă și *spaima*. La scară

³în virtutea autenticității, autoarea adaugă dimensiunii textuale proprii, date statistice, informații extrase din lucrări de specialitate, dedicate fenomenului totalitar românesc, este vorba, printre altele, de cartea lui Gheorghe Boldur-Lăteșcu, *Genocidul comunist în România*, 4 volume, apărută la Albatros, București, între 1992-2003. Autorul, fost deținut politic, avansează cifre care donferă totalitarismului dimensiunea apocalipticului: numărul deținuților politici, în perioada 1948-1949 ar fi fost de 1. 131.000 de persoane. Dintre aceștia, mai mult de 500.000 ar fi decedat în lagăre de muncă, în temniță sau de pe urma condițiilor de viață de neimaginat din perspectiva prezentului.

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

largă, regimul opresiv, se sprijină pe doi piloni, Holocaustul și Gulagul. (Bentoiu 2011. 623) Analiza memorialistei, realizate fără patimă sau spirit vindicativ, este o schiță comparativă pertinentă la nivelul sistemelor, care devoalează o serie de asemănări, ce rezumă un deznodământ comun la nivelul sistemelor politico-ideologice din Estul și Vestul Europei, în prima jumătate a secolului al 20-lea.

Prezența unei alterități agresive se concretizează prin stereotipuri ale totalitarismului și *persecuției*. Întoarcerea post-traumatică pe câmpul socio-cultural al suferinței, echivalează cu re-vizitarea unui spațiu al claustrării, la mult timp după eliberare și rememorarea afectivă a complexului de stări ale eului. O opinie asumată, întărită prin mijloace documentare și experiență nemijlocită, este formulată în legătură cu destinul evreilor din România. În controversata chestiune, dacă a existat sau nu un Holocaust românesc, memorialista răspunde fără ezitare că nu a existat, dar au funcționat delațiunea, dezinformarea, procese forțate de „românizare”, inocularea continuă a sentimentului de spaimă. Atitudinea marginală a alterității evreiești, determină a *strategieidentară* a acestora, bazată pe solidarizarea cu patimă cu ideologia comunistă. Sursa acestui atașament ideologic ar fi resentimentele sociale, financiare sau biologice (Bentoiu 2011. 129), dar analiza coboară la niveluri de adâncime, și se oprește la imposibilitatea alterității de a percepe dilemele identitare ale românilor, atașați genetic de pământurile lor. Momentele tragice ale Istoriei oficiale sunt analizate de memorialistă din perspectiva măștilor *Celuilalt* și a atitudinii ireconciliante în ceea ce privește atașamentul față de pământul strămoșesc.⁴ Jocurile alterității politico-ideologice, fascismul italian, comunismul, nazismul și legionarismul, contemporane, au ceva comun între ele: „dorința de a ameliora starea societăților în care s-au născut; dar ele refuză mijloacele legale și parlamentare existente în secolul nostru, pe care istoria universală le-a pus la punct după lungi și dureroase căutări.” (Bentoiu 2011. 132)

⁴ aderarea evreilor la comunism, mai ales al celui mai virulent grup, al tinerilor marxiști, este interpretabilă ca alternativă la ideologia nazistă (Bentoiu, 128), dar și prin lipsa de multe secole al unui teritoriu al lor, pe care evreii să îl apere. (Bentoiu 2011. 129)

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Venirea rușilor în România este descrisă, în volumul întâi, ca începutul sfârșitului: oamenii se ascund în casă, negustorii lasă obloanele, se vehiculează zvonuri, devenite ulterior realitate, despre agresivitatea soldaților. Contactul cu *străinul* este analizat la nivelul cetățeanului, pus în fața faptului istoric implacabil: comunicate ale Marelui Stat Major care răspândesc spaimă, paralizia omului obișnuit care își construiește iluzia normalității, imaginea jalnică a armatei „victorioase”, aspectul de hoardă din străfunduri asiatice (Bentoiu 2011. 13). Sfârșitul celui de-al doilea Doilea Război Mondial este surprins prin prisma amurgul unei lumi, a unei *formae mentis*, ce nu va avea să mai fie niciodată: sistemul educațional solid, a cărui întruchipare este Școala Centrală, unde studiază memorialista, toposul interbelic, al cărui nucleu este Bucureștiul, cu teatrele și cinematografele sale, cu intelectualii interbelici, care au coagulat cea mai valoroasă generație a culturii române. La Savoy, Constantin Tănase își încântă publicul cu binecunoscutele sale cuplete; iluzia libertății este dată de libertatea de a se glumi pe seama obtuzității și prostiei politicianilor. Lumea „nouă” și străină se insinuează treptat, cu răbufniri de brutalitate, cum sunt cele de la Uzinele Malaxa, din data de 24 februarie, unde se remarcă însuși „tovarășul” Gheorghiu-Dej; intoxicările din singurul cotidian care mai apărea la acea dată, „Scânteia”; discursul agresiv al lui Andrei Vișinski; recenzia unei conferințe ținute la ARLUS, cu titlul „Lumina vine de la Răsărit”, semnată de Mihail Sadoveanu. Ampla analiză politică pe care o face Annie Bentoiu procesului instaurării comunismului în România, se împletește cu constatarea ironică a pervetirii multor intelectuali români la noul sistem. Micile intermezzo-uri de la narațiunea principală, au rolul de a fixa imaginea părinților, a prietenilor, lărgindu-se apoi, pentru a cuprinde povestea de iubire și căsătoria memorialistei cu renumitul compozitor Pascal Bentoiu, conferind discursului mărcile scriiturii feminine. La nivel personal, confesiunile lui Annie Bentoiu configurează o identitate dilematică, ce se raportează la istoria oficială. Individului, captiv în istorie, îi rămân ca mijloace de redempțiune doar familia și iubirea.

Imaginea alterității se concretizează, în cele două volume ale *Timpului ce ni s-a dat*, în arhetipul *străinului*, materializat în varii ipostaze politico-ideologice. Fenomenul Mișcării Legionare este

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

plasat de memorialistă în contextul mai amplu al manifestărilor de extrema dreaptă din Europa de după Primul Război Mondial, care au zdruncinat conformismul și spiritul pașnic european pentru multe decenii. Tipologii ale acestei mișcări, în spațiul socio-politic românesc, sunt A. C. Cuza, unul din ideologi și Căpitanul”, Corneliu Z. Codreanu, a cărui impresionantă forță de seducție este analizată de Annie Benteoiu în pagini memorabile de evocare istorică, fără a pierde din vedere ciudata convertire a legionarilor la comunism, în urma unei înțelegeri pe care aceștia o fac cu Ana Pauker. Deznodământul scindat al Mișcării, unii pervertiți la ciuma roșie (și sancționați cu ironie prin celebrul ”Căpitane, nu fi trist, / Garda merge înainte / Prin partidul communist.”), alții aruncați în temnițele comuniste, unde s-au remarcat prin solidaritate și atitudine demnă, este radiografiat din perspectiva prezentului, atributele eroismului și ale curajului fiind-le păstrate doar acelor puțini, care au ales mișcarea de rezistență anticomunistă din munți și a căror istorie mai așteaptă să fie adusă la lumină.

Un alt moment distinct al instaurării utopiei comuniste, care va marginaliza și va periferiza România pentru o jumătate de secol, re-compus din perspectivă autobiografică, îl reprezintă alegerile din noiembrie 1946. Dincolo de minuția cu care memoria readuce la viață istoria prin narațiune, remarcăm pertinenta și luciditatea concluziilor, formulate în prezent despre momentul de stupoare de odinioară și de incapacitatea de reacție, atunci când Cortina de Fier a separat iremediabil România de Europa. Memorialista își proiectează în discursul despre istorie spaimele intelectualului, care-și vede propriul sistem de valori călcat în picioare de o ideologie grotescă. Dispariția celor două doctrine, liberalismul și național-țărănismul, prin manipularea în binecunoscutul stil sovietic a alegerilor, este interpretată ca momentul zero al închiderii țării în blocul comunist și, prefigurează, în mod aproape concomitent, soluția emigrării/ a exilului. Noțiunea de *libertate*, dobândește semnificații nebănuite într-un discurs cu caracter post-traumatic. Distopia comunistă a deformat nu numai caractere și conștiințe, dar a reușit să desfigureze însuși mijlocul elementar al comunicării umane: „Cuvintele își vedeau desfigurat înțelesul, semnul fiecărei valori era întors.” (Benteoiu 2011. 308)

Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors)

CONVERGENT DISCOURSES. Exploring the Contexts of Communication

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2016

ISBN: 978-606-8624-17-4

Section: Literature

Deși volumul al doilea al *Timpului ce ni s-a dat*, își propune să rememoreze istoria până în anul 1959, povestirea rezumă și anii '60, din aceeași perspectivă dublă, a destinului personal, grefat pe cel colectiv. Mitologia puterii totalitare este deja constituită, comunismul își continuă nestingherit marșul triumfal către distrugerea din temelii a societății românești. „Inteligența terifiată” (autoarea îl citează aici pe Vladimir Tismăneanu), periferizată prin teroare constantă și umilire publică, își construiește propria strategie de supraviețuire. Lucruri mărunte, un model nou de pardesiu, câteva parfumuri franțuzești și stilourile Pelikan sugerează existența, dincolo de Cortină, a unei lumi libere.

Memorialistica lui Annie Bentoiu își ia ca pretext viața personală, pentru a transgresa cu analiza limitele sistemului și ale ideologiei, care au aruncat în beznă, pentru mai multe decenii o societate, devenită model european al interbelicului. Privirea scrutătoare a analistului dezvăluie principiul care stă la baza funcționării oricărui regim care lezează demnitatea umană: ura de rasă și ura de clasă. (Bentoiu 2011. 624) care împart populația într-o minoritate dominantă și o majoritate supusă, manipulată, prin orice mijloace până la apariția grotescului Om Nou.

Finalul amplelor mărturisiri stă sub semnul pledoariei pentru autenticitate, pentru renunțarea la ficțiune, în favoarea vieții trăite, pulsânde. Căci, în fond, care este cea mai mare aventură a ființei umane decât traversarea timpului ce i s-a dat ?

Bibliografie

BENTOIU, Annie. *Timpul ce ni s-a dat. Memorii 1944-1947*, București, Humanitas, 2011

BENTOIU, Annie. *Timpul ce ni s-a dat. Memorii 1947-1959*, București, Humanitas, 2011

RICOEUR, Paul. *Temps et Récit*, tome 3, Paris, Seuil, 1985

SIMION, Eugen. *Genurile biograficului*, București, Univers Enciclopedic, 2002